

Turecko a Európska únia

prof. Ing. Eudmila Lipková, CSc.

Ekonomická integrácia v rámci dnešnej Európskej únie prechádza od svojho vzniku procesmi rozširovania a prehĺbovania, ktoré reflektujú širšie podmienky ekonomického a spoločenského vývoja na európskom kontinente. Doposiaľ uskutočnených päť rozšírení, ktoré síce znamenali pričlenenie štátov s rôznou dosiahnutou ekonomickou úrovňou, neznamenali však zásadný posun kultúrnych diferenciách v rámci spoločenstva v najširšom slova zmysle.

Európske hospodárske spoločenstvo pri svojom vzniku predpokladalo, že o členstvo sa budú uchádzať európske štáty, ktoré sú viac menej ekonomicky a kultúrne homogénne. Možno očakávať, že v budúcnosti vývoj integračných procesov prekročí hranice európskeho kontinentu a členmi Európskej únie sa stanú i neeurópske štáty, ktoré úzko s EÚ spolupracujú. Jednou z nich je i Turecko

Problematika vstupu Turecka do Európskej únie je v súčasnosti jednou z najdiskutovanejších tém, pretože začatie predvstupových rokovaní je po splnení podmienok touto kandidátskou krajinou otázkou veľmi aktuálnou. Predvstupové rokovania a prípadný následný vstup Turecka do EÚ bude mať nesporne ďalekosiahle ekonomické, politické a civilizačné následky pre úniu, s ktorými sa doposiaľ nemusela vysporadúvať ani pri jednom rozšírení, čo vedie ku kontroverznosti názorov na tento jav.

Predkladaný článok neaspiruje na ďalekosiahlu vedeckú prognózu následkov vstupu Turecka do EÚ, ale sa snaží o koncentrovaný pohľad na základné aspekty tejto problematiky. Po začatí predvstupových rokovaní si mnohé otázky ako napríklad otázky spoločného rozpočtu EÚ a v rámci neho otázky spoločnej poľnohospodárskej politiky a regionálnej politiky EÚ alebo otázky voľného pohybu pracovných síl budú vyžadovať hlbokú analýzu následkov takého rozšírenia pre dnešné členské štáty únie i pre celkový charakter únie ako takej.

1 Vývoj vzťahov Turecka s Európskou úniou

Turecko má rozlohu 779 452 mil. km², z celkového územia krajiny sa 5% nachádza na európskom kontinente a 95% v Ázii. Počet obyvateľov dosiahol 70,7 miliónov¹, s ročným prírastkom 1,5%².

Základné ekonomické ukazovatele Turecka (údaje sú uvedené v %)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004*	2005*	2006*
Rast HDP	- 4,7	7,4	-7,5	7,9	5,8	9,8	6,4	5,8
Miera inflácie	64,9	54,9	54,4	45,0	25,3	10,7	8,6	6,3
Deficit štátneho rozpočtu	-11,7	-10,3	-16,0	-14,1	-11,1	-7,3	-6,4	-6,5
Celkový verejný dlh (podiel z HDP)	52,1	58,7	106,9	96,5	96,3	87,7	90,0	95,2

Prameň: Lavička, V.: Turecko sa stavia na nohy, Hospodárske noviny, 15.12.2004

* odhad

Turecko dosahuje HDP p. c. v parite meny 2 900 USD³, v parite kúpnej sily tento ukazovateľ predstavuje hodnotu 6 439 USD.⁴ Index ľudského rozvoja dosahuje hodnotu 0,742, čo je 85. miesto v celosvetovom rebríčku.⁵ Štruktúra tvorby HDP zaznamenáva vysoký podiel agrárneho sektora a to až 17%, priemysel sa podiela 25% - ami a služby 58% -ami.⁶ Poľnohospodárstvo zamestnáva okolo 30% práceschopného obyvateľstva⁷, je značne zaostalé. Zahraničná zadlženosť Turecka dosahuje 147 mld. USD (v roku 2003).⁸

Turecko napriek štrukturálnej zaostalosti zaznamenáva vysoké prírastky HDP, v roku 2004 sa očakával rast okolo 10%. Rýchle prírastky zaznamenáva i turecký export, ktorý sa mal v roku 2004 zvýšiť o 30%⁹, v porovnaní s rokom 2000 je navýšenie to až o 100%.¹⁰

¹ Pravda, 16.12.2004

² Gamblin, A.: Images du monde, SEDES, Paris 2003, str. 280

³ Lexikon zemí 2003, Fortuna Print, Praha 2002, str. 448

⁴ Lavička, V.: Turecká ekonomika, zmítaná krízou, musí spoléhať na menový fond, Hospodárske noviny 1.8.2002

⁵ Gamblin, A.: Images du monde, SEDES, Paris 2003, str. 280

⁶ Mostýn, M.: Turecko letos dále privatizuje, Hospodárske noviny 28. 2. 2000

⁷ Němec, P.: Turecký vývoz: televízory, auta a chudoba, Hospodárske noviny, 7.10.2004

⁸ Turci rožirenje spomalia, Pravda 6.10.2004

⁹ Němec, P.: Turecký vývoz: televízory, auta a chudoba, Hospodárske noviny, 7.10.2004

¹⁰ Němec, P.: Turecká ekonomika je dnes príbehom o úspechu, Hospodárske noviny, 7.10.2004

Svetová banka považuje v súčasnosti tureckú ekonomiku za jednu z najperspektívnejších v regióne.

Napriek mnohým nesporným úspechom, ekonomický rozvoj jednotlivých provincií v krajine je silne nerovnomerný. Výsledkom sú výrazné rozdiely v dosiahnutej ekonomickej úrovni jednotlivých regiónov a rozdiely v životnej úrovni obyvateľstva. Bohatšie západné provincie vykazujú 46% priemeru EÚ a východné provincie iba 6% priemeru HDP p.c. podľa parity kúpnej sily EÚ.¹¹ Rýchly rozvoj zaznamenávajú regióny veľkých miest. Rozvinutá je predovšetkým západná časť krajiny, kde je sústredená väčšina priemyselnej výroby, najmä v okolí hlavného mesta Istanbulu, kde príjem na hlavu dosahuje 71% priemeru Európskej únie.¹² Vidiek krajiny a najmä východné provincie zostávajú zaostalé a s nízkou úrovňou vzdelania. Naštartované ekonomické reformy, ktoré vedú k hospodárskemu rastu a rozvoju, by mali umožniť rýchlu konvergenciu chudobných regiónov Turecka s priemerom EÚ¹³. Turecko so svojimi makroekonomickými ukazovateľmi predstavuje chudobnú, zaostalú ekonomiku, ktorá však vykazuje vysokú dynamiku rastu. Turecko dosahovalo v roku 2003 27% výkonu hospodárstva Európskej únie.¹⁴

1.2 Ekonomické aspekty vstupu Turecka a EÚ

Turecko si podalo prihlášku za člena do Európskeho hospodárskeho spoločenstva v roku 1963 a súčasne podpísalo so spoločenstvom Asociačnú dohodu, ktorá predpokladala okrem iného i vytvorenie colnej únie. V roku 1999 na summite Európskej únie zmenila pozícia Turecka zo žiadateľskej krajiny na krajinu kandidátsku a 17.12.2004 EÚ schválila začatie predvstupových rokovaní s Tureckom.

Prvým krokom pre ekonomickú integráciu Turecka s Európskou úniou bolo vybudovanie **colnej únie**. Európske spoločenstvá odstránili tarifné prekážky pre import tureckých priemyselných výrobkov v roku 1973, t. j. desať rokov po tom, ako sa o colnej únii uvažovalo prvý krát v Ankarskej dohode. Dobudovanie colnej únie bolo podmienené prijatím colných taríf platných v Európskych spoločenstvách Tureckom. To sa však dlhé obdobie nemohlo s týmto problémom vysporiadať. Turecká legislatíva bola nekompatibilná s obchodnou a priemyselnou politikou EHS. Na prekonanie prekážok pre

¹¹ Holecová, S. – Fridrich, M.: ano Turku príjde politiky draho, Hospodárske noviny 17.12.2004

¹² Němec, P.: Turecko otvára únii dvere do Asie, Hospodárske noviny, 20.12.2004

¹³ Němec, P.: Turecká ekonomika je dnes príbehom o úspechu, Hospodárske noviny, 7.10.2004

¹⁴ Fridrich, M.: Evropská unie zamíří až do Asie, Hospodárske noviny 7.10.2004

dobudovanie colnej únie potrebovalo Turecko niekoľko desaťročí a colná únia bola dobudovaná až k roku 1996. Znamenala úplne odbúranie bariér vo vzájomnom obchode medzi EÚ a Tureckom a zavedenie spoločnej colnej tarify voči tretím krajinám. Do roku 2001 bolo Turecko zaviazené odstrániť posledné protekcionistické dovozné clá v obchode s členskými štátmi EÚ. Krajina prevzala väčšinu legislatívy EÚ - *acquis communautaire*. Doposiaľ sa však nepodarilo v Turecku implikovať dostatočne rigorózne opatrenia na ochranu duševného vlastníctva.

Za obdobie od dobudovania colnej únie Turecka s Európskou úniou rýchlo rastie obrat vzájomného zahraničného obchodu. Od roku 1995 do roku 2004 vrátane sa zvýšil objem dovozu o 272%, pričom najväčší nárast zaznamenal dovoz spotrebného tovaru o 498%. Absolútne najväčší podiel na dovoze však zaznamenávajú polotovary, ktorých podiel na celkovom dovoze predstavuje 68,76%. Vysoký podiel polotovarov na dovoze je daný rozvojom výrobnjej kooperácie v rámci realizácie priamych zahraničných investícií. Na druhom mieste sú investičné tovary s podielom 18,1%.

Tab. 1

Štruktúra tureckého importu podľa klasifikácie BEC* (v mil. USD)							
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
investičné tovary	4 038	8 119	11 346	6 967	8 496	11 475	17 659
polotovary	16 114	25 035	35 708	29 970	37 443	49 490	66 935
spotrebné tovary	2 114	2 456	7 218	4 082	5 004	7 899	12 246
ostatné	32	95	231	380	610	475	500
spolu	22 298	35 705	54 503	41 399	51 554	69 340	97 341

* - Broad Economic Classification (širšia ekonomická klasifikácia)

Prameň: <http://www.byegm.gov.tr/REFERENCES/TURKEYS-FOREIGN-TRADE.htm>

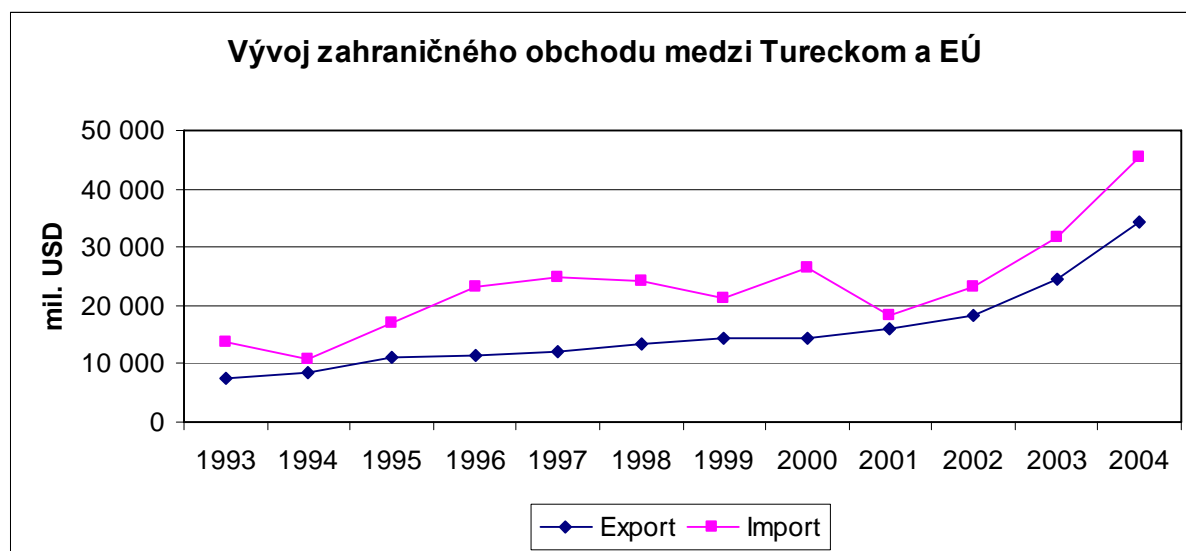
Export Turecka do členských štátov Európskej únie za obdobie existencie colnej únie sa zvýšil o 291%. Najväčší podiel na tureckom exporte vykazujú priemyselné komodity s podielom 84,7%. Táto tovarová položka zaznamenala v sledovanom období aj najväčší nárast a to až o 332%.

Celkove vykazuje Turecko s Európskou úniou dlhodobo deficitné saldo zahraničnoobchodnej výmeny, aj keď podľa štatistických údajov uvedených v tabuľke č. 1 a v tabuľke č. 2 sa deficit postupne znižuje.

Tab . 2

Štruktúra tureckého exportu podľa komodít (v mil. USD)							
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
1 - poľnohospodárske komodity	3 300	4 555	3 855	4 349	4 052	5 257	6 484
i - potraviny	2 905	4 239	3 543	3 997	3 668	4 735	5 875
ii - poľnohospodárske suroviny	395	316	313	352	384	522	609
2 - ťažobné komodity	876	1 003	1 157	1 236	1 497	2 011	2 871
3 - priemyselné komodity	8 778	16 064	22 699	25 661	30 288	39 594	53 377
i - železo a oceľ	1 490	1 972	1 865	2 500	2 831	3 342	5 974
ii - chemikálie	747	890	1 243	1 367	1 523	1 893	2 563
iii - ostatné priemyselné polotovary	672	1 455	2 280	2 625	3 139	4 143	5 480
iv - stroje a dopravné zariadenia	855	2 406	5 740	7 153	8 632	12 370	18 265
v - textil	1 440	2 532	3 706	3 943	4 268	5 262	6 426
vi - odevy	3 331	6 121	6 586	6 661	8 094	9 962	11 191
vii - ostatné spotrebné tovary	243	687	1 279	1 413	1 800	2 622	3 477
4 - ostatné komodity	5	15	63	89	222	391	285
spolu	12 959	21 637	27 775	31 334	36 059	47 253	63 017

Prameň: <http://www.byegm.gov.tr/REFERENCES/TURKEYS-FOREIGN-TRADE.htm>

Prameň: <http://www.dtm.gov.tr/ab/ingilizce/turkeyeu.htm>

Dobudovanie colnej únie má značný podiel na ekonomickom raste, pretože sa zvýšil tlak na turecké podniky, ktoré sa modernizujú a zvyšujú tak svoju konkurencieschopnosť nielen na domácom trhu, na trhu členských štátov Európskej únie, ale i na svetových trhoch.

Pre tureckých podnikateľov má vstup Turecka do EÚ zásadný význam. V posledných rokoch Turecko prijalo pravidlá hospodárskej súťaže, ktoré sú analogické ako v EÚ, štandardizovalo svoje priemyselné výrobky a otvorilo sa viac svetu. Turecký priemysel zvýšil

svoju produktivitu za roky 2000 – 2003 o 35%.¹⁵ Výrazný je rast kvality v textilnom a elektrotechnikom priemysle. Dynamicky sa rozvíja automobilový priemysel. V Turecku majú svoje filiálky také firmy, ako Daimler Benz, Renault, Man ai. Ročne krajina exportuje 560 tisíc automobilov¹⁶. Vzťahy s EÚ sú pre Turecko kľúčové.

Ďalšou osobitne pozorne sledovanou a diskutovanou otázkou v súvislosti so vstupom Turecka do EÚ je *voľný pohyb pracovných síl*, ktorý by mohol spôsobiť EÚ problémy. V prípade chudobného v čase vstupu do EÚ 80 miliónového Turecka sa únia obáva destabilizujúceho prílevu lacnej pracovnej sily na trh práce najmä západoeurópskych štátoch, kde sú podstatne vyššie mzdy. V Turecku žije veľké množstvo nezamestnaných obyvateľov alebo obyvateľov s nízkymi príjmami, ktorí by mohli masovo odchádzať za lepšími pracovnými podmienkami do EÚ. Podľa prieskumu tureckého inštitútu TNS sa chce 23% Turkov „veľmi pravdepodobne“ vydať za prácou do iného európskeho štátu, akonáhle sa to vstup krajiny do EÚ zjednoduší, ďalších 21% považuje túto možnosť za pravdepodobnú. EÚ má k dispozícii štúdie, podľa ktorých by mohli byť pracovné trhy dnešných členských štátov saturované až 18 miliónmi imigrantov z Turecka.¹⁷ Preto mnohé členské štáty EÚ trvajú na prechodnom období pre poskytnutie jednej zo štyroch slobôd Jednotného trhu - voľného pohybu osôb v EÚ. Niektoré krajiny sa snažia dosiahnuť v tejto oblasti pre Turecko „trvalú výnimku“. V Turecku sa s tými názormi nestotožňujú a poukazujú na skutočnosť, že ani jedna krajina nemala doposiaľ takého podmienky pri vstupe do EÚ. Turci pokladajú trvalé obmedzenie pracovných síl za výsostne politický problém. Nezastávajú názor, že po ich vstupe do EÚ nastane masový odlev pracovníkov z Turecka do ostatných štátov EÚ. Možno očakávať, že Turecko vstúpi do EÚ s dočasným alebo i trvalým obmedzením voľného pohybu pracovných síl, resp. sa bude môcť toto obmedzenie v prípade potreby aktivizovať.

Obava z prílevu lacnej pracovnej sily z Turecka je jedným z argumentov proti vstupu jeho do EÚ. Príklady iných štátov EÚ ako Španielska alebo Poľska ukázali, že takéto obavy nemusia byť opodstatnené ani v prípade Turecka. Počet obyvateľov členských štátov EÚ až na výnimky klesá. Prist'ahovalectvo z Turecka môže vyriešiť problém nedostatku pracovnej sily v stárnucej EÚ. V súčasnosti žijú v štátoch západnej Európy asi 4 mil. Turkov.¹⁸ V Nemecku žije 2,3 mil, Turkov, t. j. polovica tureckých imigrantov v Európe.¹⁹

¹⁵ Němec, P.: Turecká ekonomika je dnes příběhem o úspěchu, Hospodářské noviny, 7.10.2004

¹⁶ Němec, P.: Turecká *ekonomika* je dnes příběhem o úspěchu, Hospodářské noviny, 7.10.2004

¹⁷ Kleknerová, Z.: Turecko: velmoc unie, či otloukánek?, Hospodářské noviny 16.12.2004

¹⁸ Holecová, S. – Fridrich, M.: Ano Turkum přijde politiky draho, Hospodářské noviny, 17.12.2004

¹⁹ Novák, M.: Konflikt s kurdskými radikály opět ožívá, Hospodářské noviny 6.10.2004

Aj keď možno očakávať, že priame zahraničné investície, ktoré už začali expandovať do tureckej ekonomiky a ktorých rozsah sa s prípadným blížiacim sa vstupom krajiny do EÚ bude zvyšovať, čiastočne otázku nezamestnanosti vyriešia tvorbou nových a mzdovo atraktívnejších pracovných príležitostí, než aké v súčasnosti poskytujú tureckí zamestnávateľia. Je to jeden z argumentov tureckej strany proti obmedzeniu voľného pohybu osôb tureckým občanom po vstupe Turecka do Európskej únie.

Turecko sa stáva veľmi dôležitou tranzitnou krajinou pri preprave plynu a ropy. Až 70% zvýšenej spotreby ropy a plynu sa v členských štátoch Európskej únie bude prepravovať cez územie Turecka. Európska únia počíta s tým, že spotreba zemného plynu vzrastie zo 162 mld. m³ v roku 1999 na 401 mld. m³ do roku 2020. 70% tohto prírastku sa bude prepravovať cez územie Turecka.²⁰ Podobná situácia je i s prepravou ropy. Ropovod z azerbajžanskeho Baku do tureckého prístavu Cejhan má od roku 2006 prepravovať 50 mil. ton ropy ročne, čo je asi 1,2% celosvetovej spotreby.²¹

2.2 Náklady na rozšírenie po vstupe Turecka do EÚ

Ani jedno z doterajších rozšírení Európskej únie neohrozilo zásadne jej ekonomickú a finančnú rovnováhu. Turecko predstavuje svojimi charakteristikami iný štát, ako boli doposiaľ prijímané členské štáty únie. V súčasnosti menej ekonomicky rozvinuté. Má však oveľa vyššiu dynamiku než európske jadro. V období, keď sa má stať Turecko členom únie, t. j. o 10 – 15 rokov, by dispartita v ekonomickom rozvoji nemusela byť taká veľká ako dnes. Vstup Turecka do EÚ bude pre úniu výzvou a nemal by znamenať pre úniu žiadne dramatické náklady. Turecko by teda nemalo priviesť Európsku úniu k bankrotu.

Jednou stranou mince je umožniť Turecku prístup na Jednotný trh únie, aj keď aj v tejto oblasti by malo dôjsť k prijatiu prechodného obdobia a k niektorým obmedzeniam pre Turecko. Druhou otázkou je otvoriť Turecku prístup k finančným zdrojom únie – štrukturálnym fondom a Európskemu poľnohospodárskemu usmerňovaciemu a záručnému fondu. Utrpeli by tak, ako pri každom rozšírení únie chudobnejšie krajiny a regióny a subvencovaní poľnohospodári.

Najväčším problémom po vstupe Turecka do EÚ bude poľnohospodárstvo. Agrárny sektor je Turecku silný a zaostalý. A tam Turci očakávajú problémy pri vyjednávaniach. Podľa prepočtov by iba zapojenie Turecka do dnešnej spoločnej poľnohospodárskej politiky

²⁰ Zemé je pro unii nezbytná kvůli tranzitu ropy a plynu, Hospodářské noviny 15.12.2004

²¹ Tamtéž

vyšlo úniu ročne na 11,3 mld. euro.²² Obhajcovia rozšírenia únie o Turecko však tvrdia, že o desať tokov, kedy by sa malo Turecko stať členom únie, bude najmä spoločná poľnohospodárska politika EÚ dostatočne zreformovaná, aby ďalšie rozšírenie neznamenalo kolaps finančného systému Európskej únie

Pravicová časť politického spektra v niektorých členských štátoch EÚ, najmä v Nemecku, tvrdí, že po vstupe Turecka do únie sa bude musieť zásadne reformovať spoločná poľnohospodárska politická a regionálna politika. Únia nebude mať na členstvo 80 miliónového Turecka peniaze. Pre Turecko by sa mal vytvoriť plán postupného začleňovania od roku 2015 do roku 2025 do štrukturálnych fondov a poľnohospodárskeho fondu.

Členstvo Turecka by tak v rokoch 2015 až 2025 stálo EÚ od 0,1 do 0,17% HDP.²³ Odhaduje sa, že členstvo Turecka v EÚ odčerpá zo spoločného rozpočtu ročne okolo 25 mld. euro.²⁴ Náklady na zaostané regióny zo štrukturálnych fondov by mohli predstavovať 10 mld. euro.²⁵ To je príčinou odmietania vstupu Turecka do únie najmä občanmi tých členských krajín, ktoré čerpajú štedré dotácie zo spoločného rozpočtu na spoločnú poľnohospodársku politiku, ako je napríklad Francúzsko.

Mnohé členské štáty EÚ sa obávajú aj tureckého oceliarstva, ktoré môžete konkurovať tomuto odvetviu. Aj keď je možné očakávať, že chránený trh EÚ viesť k tomu, že Turecko bude musieť znížiť svoju produkciu ocele, aby neohrozovalo tento sektor, tak akao to EÚ urobila pri svojom rozšírení napr. v roku 2004.

Okrem uvedených finančných nákladov sú i obavy z veľkého politického vplyvu Turecka na rozhodovanie v EÚ. Podľa súčasných pravidiel by sa Turecko stalo kľúčovým hráčom v EÚ. V roku 2015 – pri svojom vstupe do EÚ - bude mať krajina 82 miliónov obyvateľov a patrilo by jej preto v Európskom parlamente 84 kresiel. Každý piaty poslanec by bol z Turecka alebo z Nemecka.

2.3 Predvstupové rokovania

Turecko sa zásadne líši od všetkých 19 členských štátov, ktoré do dnešnej Európskej únie vstúpili po pôvodných šiestich krajinách.

6. októbra 2004 Gunter Verheugen vtedajší komisár EÚ pre rozšírenie predložil Komisii tri dokumenty týkajúce sa členstva Turecka v EÚ: Pravidelnú hodnotiacu správu o pokroku

²² Kleknerová, Z.: Turecko: veľmoc unie, či otloukánek?, Hospodárske noviny 16.12.2004

²³ Fridrich, M.: Vlivná studie podpořila vstup Turecka do Evropské unie, Hospodářské noviny 3.10.2004

²⁴ Kleknerová, Z.: Turecko: veľmoc unie, či otloukánek?, Hospodárske noviny 16.12.2004

²⁵ Kleknerová, Z.: Turecko: veľmoc unie, či otloukánek?, Hospodárske noviny 16.12.2004

Turecka v plnení kritérií budúceho členstva, odporúčania ohľadne začatia vyjednávaní a dopadovú štúdiu objasňujúcu politické, ekonomické a sociálne dôsledky vstupu Turecka do únie. Dopadová štúdia Európskej komisie hodnotí členstvo Turecka v Európskej únii pozitívne. Uvádza, že členstvo Turecka v EÚ bude od počiatku výhodné pre obe strany, aj keď sa predpokladá, že výhody pre Turecko budú väčšie, než pre ekonomiku štátov EÚ.

Komisia EÚ hodnotila politickú a ekonomickú pripravenosť Turecka na vstup do EÚ, predovšetkým stav ľudských práv a legislatívy. Z ekonomického hľadiska skúmala schopnosť Turecka prispôbiť svoj hospodársky systém konkurenčnému prostrediu v EÚ. Komisia sa domnieva, že Turecko je pripravené v týchto aspektoch začať o svojom členstve v EÚ rokovať. Na základe záverov „Správy“ preto Gunter Verheugen navrhol začať rokovania o vstupe Turecka do Európskej únie. V Európskom parlamente hlasovalo za začatie predvstupových rokovaní s Tureckom 407 poslancov, 262 poslancov hlasovalo proti.²⁶

Predvstupové rokovania s Tureckom sa budú líšiť od predvstupových rokovaní s predchádzajúcimi členmi únie. Budú trvať oveľa dlhšie a oveľa prísnejšie budú kontrolované plnenia kritérií. Komisia okrem pozitívneho hodnotenia reformných krokov Turecka v oblasti ekonomickej i politickej zároveň odporučila mnoho poistiek. Situáciu v Turecku budú priebežne monitorovať misie a osobitné skupiny, ktoré budú sledovať dodržiavanie práv národnostných menšín, práva žien, situáciu vo väzniciach a hospodársky rozvoj. Turecko muselo súhlasiť s formuláciou, že predvstupové rokovania môžu byť kedykoľvek prerušené alebo ukončené, pokiaľ dôjde v krajine porušovaniu ľudských práv alebo k nedemokratickému vývoju. Turecká strana pôvodne namietala proti tomuto postoju EÚ a považuje osobitný režim je pre ňu za neprijateľný. Predvstupové rokovania by mali trvať v prípade Turecka 10 rokov, toto obdobie pokladajú Turci za optimálne na realizáciu zmien v ekonomike i v spoločnosti a na vynegociovanie čo najlepších pozícií pre seba. Predvstupové rokovania by mali posilniť celé turecké hospodárstvo a pomôžu odstrániť obrovské rozdiely v ekonomickej úrovni medzi EÚ a Tureckom.

Pravicové spektrum európskej politickej scény nevíta začatie vstupných rozhovorov s Tureckom o jeho členstve v únii. Šéf najsilnejšieho klubu v Európskom parlamente Hans Gert Pottinger sa vyjadril, že: „pokiaľ Turecko vstúpi do únie, bude to iná únia.“. Rovnaký názor zastáva aj poslanec Európskeho parlamentu Josef Zieleneck: „Únia s Tureckom nevytvorí harmonický celok. Bolo by to zlé pre Európu aj pre Turecko.“²⁷

²⁶ Poslanci dali Ankare zelenú, Pravda 16.12.2004

²⁷ Fridrich, M.: Evropská unie zamíří až do Asie, Hospodářské noviny 7.10.2004

Zástupcovia EÚ upozornili, že začať rokovania o vstupe Turecka do EÚ ešte neznamená, že budú i úspešne zavŕšené. Odporcovia členstva Turecka v EÚ navrhujú ako jednu z možností pričlenenie Turecka k EÚ v podobe tzv. privilegovaného členstva alebo strategického partnerstva, ktoré však dnes Turecko odmieta. Po úspešnom ukončení predvstupových rokovaní Turecko pripúšťa iba plnoprávne členstvo.

3. Politické aspekty vstupu Turecka do Európskej únie

Politické aspekty vstupu Turecka do EÚ zahŕňajú niekoľko okruhov problémov. Ide predovšetkým o doržovanie demokracie a ľudských práv, dodržiavanie práv národnostných menšín, práv žien, náboženských slobôd a o otázku diplomatického uznania Cypru.

Pri hodnotení pripravenosti Turecka na predvstupové rokovania sa Európska komisia prísne pridrižiava úlohy: zhodnotiť politickú pripravenosť, **demokratické štandardy a ochranu ľudských práv**. Otázka dodržiavania ľudských práv a demokratických pravidiel musí byť v Turecku dobudovaná na porovnateľnú úroveň štandardov únie. Demokracia musí byť garantovaná stabilnými inštitúciami fungujúcimi na princípe del'by moci a vzájomných protiváh. Pokiaľ sa z Turecka stane demokratická krajina so stabilnými demokratickými inštitúciami, malo by byť v únii vítané.

Ďalším významným politickým problémom Turecka je otázka **postavenia Kurdov** v krajine. Národnostne je obyvateľstvo Turecka tvorené z 85,7% Turkami, 10,6% Kurdami, 1,6% Arabmi.²⁸ Práva Kurdov obhajuje Strana kurdských pracujúcich. Kurdi považujú začatie rokovaní o vstupe Turecka do únie za jediný spôsob, ako ukončiť násilie a zabezpečiť si uznanie svojej identity.

Turecko je ojedinelé svojim prevažne **moslimským charakterom**²⁹. Táto skutočnosť však nič nemení na skutočnosti, že turecký štát bol založený ako sekulárna demokracia a je najlepším príkladom úspešnej koeexistencie islamu a demokracie. „Politicky predstavovalo Turecko dlhé obdobie nestabilnú krajinu. Nestabilita bola vyvolávaná pôsobením mnohých organizácií ako napríklad nelegálneho Hizballáhu, ktorý žiadal zvýšenie významu islamu v štáte. V krajine nie sú dostatočne rešpektované práva neislámskych náboženských skupín, tieto sú dlhodobo terčom šikanovania zo strany štátu i spoločnosti. „Nech už bude výsledok dnes prebiehajúceho procesu akýkoľvek, je dôležité vedieť, že Európska únia nekreslí svoje

²⁸ Lexikon zemí 2003, Fortuna Print, Praha 2002, str. 445

²⁹ Nábožensky je krajina monolitná, s nevýznamnými náboženskými menšinami. K sunnitským moslimom sa hlási 99% obyvateľstva .

hranice podľa *stretu civilizácií* a že v prípade pristúpenia Turecka neexistujú žiadne náboženské hranice“³⁰. Európa nie je a nesmie byť kresťanským klubom a Turecko nesmie byť odmietnuté iba preto, že väčšinu obyvateľstva tvoria moslimovia. Umiernený islám, ktorý Turecko reprezentuje, by mal byť pomocou pre integráciu moslimských menšín v Európe.

V Turecku je významný vplyv **armády**, ktorá v rokoch 1960, 1971 a 1980 uskutočnila vojenské prevraty. Štátny aparát i ekonomika boli pod jej silným vplyvom. Doposiaľ je však v Turecku armáda v značnej miere garantom sekularity a demokracie. Oslabenie jej pozície vo verejnom živote by mohlo znamenať neúnosné zvýšenie úlohy islámu.

Mnohé z politických požiadaviek na vstup do EÚ Turecko už splnilo, ako napríklad: potvrdilo a znova sa zaviazalo, že je sekulárnym štátom, zrušilo trest smrti, schválilo deväť reformných súborov opatrení, ktoré okrem iného zakazujú mučenie vo väzniciach, bol obmedzený vplyv armády na riadení krajiny. EÚ požaduje i prijatie zákona, ktorý by úplne podriadil kontrolu armády civilnej kontrole.

Kodaňské kritériá, ktoré sa vzťahovali na Turecko od roku 1999, kedy bolo vyhlásené za kandidátsku krajinu, bezpečnostnú problematiku nepovažujú za rovnako dôležitú, ako faktory ekonomické a politické. Dnes sa **bezpečnosť** chápe v širších súvislostiach a zahŕňa i otázky ekonomické, sociálne, kultúrne a environmentálne. Bezpečnosť nie je vnímaná iba ako vojensko politická záležitosť. USA a Veľká Británia podporujú členstvo Turecka v EÚ, pretože je pilierom NATO v Malej Ázii a zohráva v regióne dôležitú strategickú úlohu. Prijatím Turecka sa však EÚ dostane do priameho kontaktu s priestorom, ktorý je zdrojom nepokojov a konfliktov. Najväčšou hrozbou by bolo, keby tieto nepokoje prenikli i do únie. Susednými štátmi Európskej únie sa stanú krajiny ako Irán, Irak a Sýria. EÚ sa stane súčasťou širšieho Stredného východu. Členstvom Turecka EÚ získa možnosť ovplyvňovať stabilizáciu regiónu.

Z politických kritérií Turecko odmieta jeden z požadovaných ústupkov a to **diplomatické uznanie Cypru**. Turecko uznáva iba Cyperskú tureckú republiku, ktorú však od roku 1975 neuznal žiaden iný štát. Cyperskú republiku, ktorá je členom EÚ, Turecko neuznáva. Na medzinárodnom fóre zastupuje však ostrov Cyprus iba cyperskogrécka vláda, ktorá kontroluje dve tretiny územia ostrova. Referendum o znovuzjednotení Cypru pred vstupom Cypru do EÚ stroskotalo na neochote cyperských Grékov prijať mierový plán OSN o znovuzjednotení ostrova. Turecká vláda odporučila cyperským Turkom hlasovať v

³⁰ Borell, J.: Turecko a unie: sŕet civilizácií, alebo spojenectví? Hospodárske noviny 22.12.2004

referende za znovuzjednotenie krajiny a za spoločný vstup do EÚ. Podľa vyjadrenia Kofiho Annana OSN je pripravená znova pôsobiť ako sprostredkovateľ pri riešení cyperskej otázky.

Pred začiatkom predvstupových rozhovorov muselo Turecko prisľúbiť, že rozšíri colnú úniu na všetkých desať nových členských štátov únie, t. j. aj na Cyprus. Turecký premiér Erdogan odmietal prijať jasný záväzok nepriameho uznania Cypru, ktorý je od 1.5.2004 členským štátom Európskej únie. Po zdĺhavých rokovaníach so zástupcami Turecka, Grécka a Cypru sa našla kompromisná dohoda, ktorej výsledkom je skutočnosť, že Turecko ešte pred začatím vyjednávania podpíše s Európskou úniou tzv. Ankarský protokol, ktorým sa jeho spolupráca v colnej oblasti rozšíri na desať nových členských štátov, t. j. i na Cyprus. Rozšírenie colnej únie nemusí pritom vstúpiť do platnosti. Cyprus k tomuto rozhodnutiu vydal vyhlásenie, že pri vyjednávaniach bude mať rovnoprávne postavenie ako každý iný člen. Turecko tento krok nepokladá za krok adekvátny diplomatickému uznaniu Cypru.

Turecko pokladá za nespravodlivé, že EÚ prijala grécku časť Cypru za členskú krajinu. Turecko získalo odklad na uznanie Cyperskej republiky do 3. októbra 2005, kedy sa majú oficiálne začať predvstupové rokovania.

Záver

Vstup Turecka do Európskej únie rozdeľuje názorovo politikov i obyvateľov jej členských štátov. Podľa názoru Josepa Borella predsedu Európskeho parlamentu Európanov delí otázka Turecka a pýtajú sa, kde vlastne ležia geografické, historické a politické hranice európskeho kontinentu. Už začiatkom 60. rokov 20. stor. však Walter Hallstein opakovane, že „Turecko patrí do Európy“.³¹ Vzhľadom ku geopolitickému postaveniu Turecka, jeho náboženským tradíciám a ekonomickému rozvoju predstavuje jeho vstup do EÚ pre obe strany veľké výzvy a súčasne obrovské príležitosti. Väčšinu argumentov proti členstvu Turecka v EÚ – nekontrolovaný pohyb pracovnej sily smerom do členských štátov dnešnej EÚ, neúnosné odčerpávanie finančných prostriedkov zo spoločného rozpočtu, nedostatok demokracie v Turecku - možno spochybniť. Záujem Európskej únie o členstvo Turecka je založený na predpoklade, že v čase jeho vstupu do únie pôjde o politicky a hospodársky stabilný štát, reformy realizované v krajine môžu byť príkladom pre iné moslimské štáty, pokojne by sa vyriešila otázka rozdeleného Cypru, zvýšila by sa vojenská kapacita Európskej únie.

³¹ Ahtisaari, M. - Rocard, M. - Rohan, M.: Turecké záväzky Evropské unie, Hospodářské noviny 14.12.2004

Žiadny zo súčasných problémov by nemal byť pokladaný za neprekonateľnú prekážku tureckého členstva v EÚ. Turecko sa vždy identifikovalo ako európsky štát a ako také ho aj uznával zvyšok Európy. Ekonomické výhody budú pre obe strany nesporné. Turecko je členom mnohých európskych organizácií a inštitúcií.

Napriek skutočnosti, že rozšírenie Európskej únie o Turecko je predmetom stretu mnohých názorových skupín a že v prípade Turecka ide o krajinu geograficky i civilizácie viac ázijskú než európsku, možno očakávať, že vzhľadom k výhodám, ktoré toto rozšírenie prinesie obom zúčastneným stranám, prístupový proces po splnení všetkých kritérií povedie k riadnemu členstvu Turecka v Európskej únii.

Netreba súčasne ignorovať skutočnosť, že prijatie Turecka do Európskej únie zásadne zmení tvár tejto integrujúcej sa inštitúcie aj keď „Európu treba vidieť ako zväzok založený na univerzálnych hodnotách, ku ktorým patrí demokracia, vláda práva a úcta k ľudským právam a základným slobodám. To sú merítka prístúpenia Turecka k Európskej únii.“³² Aj keď sú mnohí politici toho názoru, že ukončenie rokovaní o vstupe Turecka do EÚ nemusí znamenať jeho vstup do únie. Pred Tureckom sa otvorila dlhá cesta, ktorá ho o 10 – 15 rokov zrejme privedie do Európskej únie. Predvstupové rozhovory sa po splnení podmienok Tureckom začnú 3. októbra 2005. Ak by sa však Turecko dopustilo trvalého a vážneho porušovania zásad slobody, demokracie a ľudských práv, Európska komisia doporučí pozastavenie týchto rokovaní..

Rozšírenie Európskej únie o Turecko, krajinu s neštandardnými charakteristikami pre dnešné členské štáty, bude vyžadovať bezpochyby ďalšie teoretické skúmanie prehlbovania integrácie v Európe a jej ekonomicko – sociálne následky.

Zoznam použitej literatúry:

1. Gamblin, A.: *Images exonomiques du monde, SEDES*, Paris 2002, ISBN 2–7181–9430
2. Hospodárske noviny, ročník 2004, 2005
3. Hospodárske noviny, ročník 2004, 2005
4. Kolektív: *Lexikon zemí*. Fortuna Print, Praha 1996, ISBN 80-85873-41-9
5. Kolektív: *Lexikon zemí*. Fortuna Print, Praha 2000, ISBN 80-86144-35-6
6. Kolektív: *Lexikon zemí*. Fortuna Print, Praha 2003, ISBN 80-7321–038-X
7. Pravda, ročník 2004, 2005
8. The Economist, ročník 2004, 2005
9. Tomková, B.: *Vývoj vzťahov medzi Tureckom a Európskou úniou*, príspevok z MKV „Medzinárodné vzťahy 2004“, Virt 2. – 3.12.2004
10. Trend ročník 2004, 2005
11. Turanský, M.: *Turecko v EÚ – koniec Európy?*, Euroreport, XI/2004, str. 54
12. Weiss, P.: *Čo s Tureckom ?*, Euroreport XI/2004, str. 50
13. www.imf.org

³² Borell, J.: Turecko a unie: střet civilizací, anebo spojení? Hospodárske noviny 22.12.2004

14. www.wto.org
15. www.europe.org

prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
lipkova@euba.sk

JUDr. Stanislav Mráz, CSc.
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave